

| A főiskolai hallgatók jövőképe

1987 szeptemberében a Rendőrtiszti Főiskola nappali tagozatára járó bv. szakos hallgatóinkat egy játékosan komoly vizsgálódásba vontuk be: megkérdeztük tőlük, hogyan képzelik el 25 év múlva a magyar büntetésvégrehajtást. A negyedszázados terminus kijelölése mellett — némi töprengés után — azért döntötünk, mert tanulóink előtt nyugállományba vonulásukig átlagosan 25 év szakmai életút áll. A túlságosan távoli időpont képzelőerejüket az irreális fantasztikum világába röpitette volna, rövidebb időszak kijelölése pedig azért nem tűnt célszerűnek, mert így gondolataik a már kidolgozott fejlesztési koncepciókhoz igazodtak volna.

Az elkészítendő dolgozatoknak sem a műfaját, sem a szerkezetét nem határoztuk meg, mindössze egy eszmei vázat ajánlottunk. Ebben a bűnözés, a büntetési rendszer előrelátható módosulásának, a szabadságelvonással járó büntetések tartalmi kérdéseinek (a jogi helyzet, a nevelés, őrzés, munkáltatás, az ellátás stb. problémáinak) és a büntetésvégrehajtás várható társadalmi helyzetének elemzésére ösztönöztünk. A közel ötven hallgató írásos munkájában nézetek, ötletek, gondolatok tarka sokasága villant fel. Am ezek mögött kitapinthatókká váltak fiataljaink szakmai értékrendjének fő vonásai, gondolkodásuk jellemzői.

A nézetek mérhetőbbé tétele érdekében a dolgozatokban visszatérő gondolatok csomópontok alapján kérdőívet dolgoztunk ki, s ezt hallgatóinkkal utólag kitöltöttük. A dolgozatokban foglaltak, valamint a kérdőíveken szereplő válaszok alapján hallgatóink szakmai jövőképéről az alábbiak derültek ki.

A bűnözés terjedelmének alakulásáról

A válaszok többsége borúlátó. A bűnözés 25 év múlva a megkérdezettek háromnegyede szerint nagyobb méretű, egynegyede szerint kisebb mérvű lesz. A kiértékelések még ennél is reménytelenebb képet mutatnak. Többen társadalmi-gazdasági okokra vezetik vissza álláspontjukat. A bűnözés gyarapodását — írják néhányan — mintegy megelőlegezik a tervezett gazdasági erőfeszítések, amelyek következményeként nőnek a vagyoni, ezzel a társadalmi különbségek, a munkaerő-tartalék felszabadulásával pedig fokozódik a migráció, és elkerülhetetlen lesz az élősdiség.

Egyesek úgy tartják, hogy jóformán évtizedek óta nem sikerült a bűnözői utánpótlást kitermelő iskolázatlan réteg társadalmi felemelését elvégeznünk, sőt e csoport szélesedése várható. Például a cigányság népességen belüli arányának emelkedése csak akkor nem gyarapítja a bűnözést, ha szocializálódásuk folyamata felgyorsul — nemcsak Hodászon. A család, az iskola és általában az értékek válsága még jó ideig veszélyeztetett gyermekeket fog termelni, akik egész életútjukon keresztül viselik starthelyzetbéli hátrányukat. Mások újabb, bűnözést kiváltó tényezőkre hívják fel a figyelmet. Ilyennek tekintik a felderítetlen bűncselekmények növekvő számát, hisz ez az elkövetőket vakmerőbbé teheti, vagy a jellegzetesen nyugati típusú bűnözés (a kábítószer-kereskedelem, a szervezett világ) várható beköszöntét.

A büntetési rendszer jövőjéről alkotott szegényes kép azzal magyarázható, hogy csupán a végzős hallgatók csoportja rendelkezik megfelelő elméleti előképzettséggel, az alsóbb évfolyamok ezután fognak megismerkedni a büntetések és intézkedések elméleti és jogdogmatikai kérdéseivel. Ezért diákjaink nézetei közel állnak a társadalmi felfogáshoz. A halálbüntetést illetően pl. a megkérdezettek 80%-a annak fenntartására, 20%-a pedig eltörlésére voksolt. A többség a bűnözés növekedése mellett érvelt, és büntetés általános visszatartó hatását emelte ki.

Erőteljesen megoszlottak a vélemények a szabadságelvonással járó büntetések, illetve intézkedések alkalmazása kérdésében. A megkérdezettek fele úgy véli, a jövőben gyakrabban fognak e jogkövetkezménnyel élni. A válaszolók 32%-a szerint ritkábban, 18%-a szerint pedig a jelenlegi szinten. A bűnözés erőteljes növekedését prognosztizálók többsége elkerülhetetlennek tartja a mainál szigorúbb büntetőjogi fellépést, míg mások ugyanezen jelenség ellenszerét nem a büntetések súlyosságának fokozásában, hanem azok differenciáltabb alkalmazásában vélik felfedezni.

Arra a kérdésre, hogy miképp fog módosulni a büntetések és intézkedések alkalmazásának aránya, hallgatóink 53%-a az intézkedések, 38%-a a büntetések számának emelkedését jósolja meg. 9%-uk szerint viszont minden marad a régi-ben.

Az intézkedések előtérbe kerülését hipotetizálók többsége kifejti, hogy az intézkedés perspektivikusabb, mert végrehajtása jobban igazodik a tettes személyiségéhez, alkalmasabb a — növekvő számú, de társadalmilag jelentős veszélyt nem képviselő — tulajdon elleni bűncselekményeket elkövetők reszocializálásához. Akik a büntetések arányának növekedését feltételezik, azok szerint nem csupán a vagyon elleni, de az erőszakos bűnelkövetések száma is emelkedni fog. Ezzel az elkövetői csoporttal szemben pedig más eszköz aligha vezet célra, mint a szabadságvesztés-büntetés. Többeknél már itt előbukkan az aggodalom leendő intézeteink korlátozott befogadóképessége miatt. Ez néhány hallgatónkat arra indította, hogy gondolkodjon a szabadságelvonást felváltó, de azért a szabadságot korlátozó jogkövetkezmények bevezetése felől. A bátortalan ötletekből csupán a házi őrizet és a hétvégi szabadságvesztés gondolatáig futotta.

A szabadságvesztés végrehajtásának jövőjéről

Előre látható volt, hogy a legérdekesebb futurológiai megállapítások arról a területről származnak majd, amelyről a leggazdagabb, legváltozatosabb hallgatóink személyes élményanyaga. Ez pedig a szabadságvesztés végrehajtásának szférája. Kérdéseink a végrehajtás feladatára, rendjére, az elítéltek jogi helyzetére vonatkoztak, a nevelés, az őrzés, a munkáltatás, valamint a fogvatartottak ellátásának problémáit feszegették.

Várható-e hangsúlyeltolódás a végrehajtás feladatában? — kérdeztük először. A válaszok döntő többsége, mintegy 80%-a a végrehajtás feladatát az elítéltek személyiségformálásában jelölte meg, 11%-a a társadalomtól való elszigetelés növekvő szerepét, 9%-a pedig a megtorlás irányába való elmozdulást prognosztizálta. Nevelőmunkánk szempontjából sem közömbös e válaszok természete. Hallgatónk szemléletéről, szakmai irányultságáról beszédesen vall, hogy miként foglal állást ebben az alapkérdésben. A szabadságvesztés-büntetés végrehajtása során a elítélt személyiségének kedvező irányú változtatására kell-e törekedni, vagy a büntetésvégrehajtás fejlődésének útját a fogvatartottak társadalomtól való elszí-

getelésének technikai tökéletesítésében látja-e, vagy netán a megtorlás eszméjének újraélesztésével óhajt a középkorba visszamenetelni.

A megkérdézett hallgatók zöme helyes választ ad. Kifejtik, hogy a jövőben a modern társadalmak — az emberrel foglalkozó tudományok eredményeinek felhasználásával — az együttélés szabályait megszegők „morális gyógyítására”, szocializálására, illetve reszocializálására törekednek. Nincs más, korszerű alternatíva. A bűnelkövetők ideiglenes kikapcsolása a társadalomból félmegoldás, a primitív bosszú pedig egyértelműen zsákutca.

A második kérdés már gyakorlatiasabb volt, a *szabadságvesztés végrehajtásának rendjére* vonatkozott. A megkérdézettek többsége szerint a rezsim a jövőben differenciáltabb lesz, néhányan enyhébb, illetve szigorúbb végrehajtási rendet jövendölnek. A hallgatók zöme úgy véli, hogy az elítéltek osztályozásának, csoportosításának kritériumait a jövő negyedszázad tudományos fejlődése fogja megalapozottabbá tenni. A fogvatartottak személyiségét, nevelési prognózisát figyelembe vevő speciális csoportok száma nő majd, s így jelentős előrelépés várható az egyéniesítettebb végrehajtás útján. E speciális csoportok olyan végrehajtási rendben fognak működni, amelynek már milióje is elősegíti a reszocializációt.

Arra a kérdésre, hogy *miképp alakul az elítéltek jogi helyzete a jövőben*, a hallgatók ötletszegény válaszokat adnak. Feltehetően e tartózkodás a probléma elméleti vonatkozásainak bonyolultságából ered. Megoszlottak a vélemények abban a kérdésben is, hogy az elítéltek jogi helyzete közelíteni fog-e a szabad állampolgárokéhoz, vagy sem. A hallgatók fele igennel válaszolt, a másik fele szerint a mai helyzet állandósulni fog. Néhányan azt jósolták, hogy az elítéltek jogai a jövőben szűkülni fognak.

Hallgatóink egy része az elítéltek kapcsolattartási jogát érintő kérdésre az alábbiakat mondta: lesznek intézetek, ahol „vendégszobákat” fognak létesíteni. Itt a jó magaviseletű elítéltek fogadhatják házastársukat vagy élettársukat, „egyengethetik ferde hajlamaikat”. Többen az ágyasbeszélő intézményét úgy emlegetik, mint a jutalmazás új, hatékony, bevezetendő eszközét.

A vizsgálatban résztvevők véleménye megegyezik abban, hogy *az elítéltek nevelésének eszköz- és módszertára* a jövőben robbanásszerűen gazdagodni fog. Ennek két fő okát említik: az emberrel foglalkozó tudományok várható felélénkülését és területünkre való adaptálását, valamint a fejlett technika széles körű térhódítását a nevelőmunkában. A többség úgy véli, hogy a következő negyedszázad büntetésvégrehajtásában bekövetkező változások alkalmasak lesznek a közvélemény átalakítására is: a kulcsos smasszer jelképe helyébe a pszichológus-pedagógus lép majd.

Szinte kizárólag optimista feltételezésekkel találoztunk, amikor a nevelés személyi állományának javulása került szóba. A hallgatók szerint a testület jelenlegi összetétele a felsőfokú végzettségűek arányának növekedése irányába mozdul majd el, a testülethez való felvétel minimális követelménye az érettségi lesz, és ami a nevelők-elítéltek arányát illeti, egy nevelőre körülbelül 30 fogvatartott esik majd.

Meglepő, hogy milyen erőteljesen foglalkoztatja hallgatóinkat a nevelő adminisztratív feladatainak alakulása. A vélemények szélsőségesen megoszlanak: egyesek szerint e teendők csökkenni, mások szerint nőni fognak, vagy a jelenlegi szinten maradnak. Többen a nevelőmunka e terheinek mérséklése érdekében mozgósítanak a technikát. Mások ugyanezt az elítéltek személyiségformálása érdekében vetnék be. Így pl. a fogvatartott befogadásakor számítógépbe táplálnák személyisége ismert, illetve bonyolult tesztrendszerrel felszínre hozott jellemzőit, s a gép határozná meg a nevelőmunka optimális programját.

A technika segítene az elítéltek szellemi zártságának oldásában is: a zárt lán-

cú tévéhálózat kiépítésén túlmenően az elítéltek könyveken kívül majd kikölcshözhetnek videokazettákat is. A bátrabbak feltételezik, hogy eljön az idő, amikor a fogvatartottak bármikor kapcsolatot teremthetnek felügyelőjükkal, nevelőjükkal, pszichológusukkal, sőt hozzátartozóikkal videotelefonon keresztül is. A nevelés módszertanának gazdagodását csaknem valamennyi résztvevő az elítéltek öntevékenységének átgondolt szélesítése irányába képzelel el.

A megkérdezettek egyetértenek abban, hogy a *munkáltatásnak a jövőben* is központi szerepe lesz az elítéltek személyiségformálásában. Több kifejtés hangvétele pesszimista, mert mindenki tudja, hogy e terület szervesen kötődik a népgazdaság mindenkori állapotához. A hallgatók nagy része úgy gondolja, a külső munkáltatás szerepe nőni fog. Indokként kétféle magyarázat merül fel: az elítélt-munkaerő átcsoportosítása az épp munkaerőhiánnyal küszködő területek felé egyszerűbb, gyorsabb, ugyanakkor a külső munkahely kedvezőbben szolgálja a társadalomba való visszavezetés feladatát, mint a bv. intézeten belüli — úgy mond — mesterséges környezet.

Többen a munkáltatás nevelő jellegének fokozódását várják a jövőtől. Vannak, akik a kreatív, élményt nyújtó munkaformák kibővítésével, vannak, akik a munkaterápia kiterjesztésével, a foglalkoztatás pedagógiai megtervezett és végrehajtott formáival, megint mások az öntevékenység elemeinek bátrabb alkalmazásával — tennék ezt. Arra a kérdésre, hogy az elítéltek munkájának díjazása közeledik-e majd a szabad munkavállalókéhoz, a társaság fele igennel, illetve nemmel válaszolt, néhányan a különbség növekedését tétélezték. Az anyagi ösztönzők szerepét illetően nagyobb volt a nézetek azonossága. Egyesek szerint a távoli jövőben az elítéltek pihenőideje és munkával töltött ideje egyaránt szolgálati időnek fog számítani a munkaviszony szempontjából.

Talán a *biztonsági terület jövőképe* a legmerészebb. Ez nem lehet véletlen, hiszen a megkérdezettek úgy vélik, e területen ugrásszerűen nőni fog a technika szerepe, ez pedig szinte utópisztikus meglepetéseket tartogat számukra. Csaknem valamennyi dolgozatban előbukkan a videotechnika, az elektronika, a komputerés lézertechnika, az automatizáció stb. kifejezés. A jövő őrszobája az elképzelések szerint egy úrközpont vezérlőterméhez hasonlít, ahová az intézet minden zugából gyors kép-, illetve hanginformáció érkezik. Így a biztonsági erők területi kihelyezése feleslegessé lesz, a rendkívüli esemény megelőzése érdekében vagy bekövetkezte esetén a készenléti riadócsoport működésbe tud lépni. Természetesen a büntetésvégrehajtás a biztonsági erők kivonásával nem válik személytelené, feladataikat a nevelők, pszichológusok és népes asszisztenciájuk veszi át.

Nyomasztó gondjaink az *elítéltek elhelyezését és ellátását* illetően a *jövőképekben* megoldódnak. A hallgatóknak csupán egy kis része gondolja azt, hogy a következő negyedszázadban nem építünk intézeteket, többségük azt gondolja, hogy építünk, de nem eleget. Az elhelyezés minőségibb volta — hallgatóink szerint — nem a börtön vonzerejét fogja növelni, hanem a szakmai kultúra tartalma fejlődését készíti elő. Körülbelül öt fogvatartott lesz egy lakóhelyiségben. Maguk vásárolta praktikus — csoportjukra jellemző, megkülönböztető színű — formaruhát hordanak majd.

A táplálkozás korszerűbbé, az étkezés kulturáltabbá válik. Az intézetek munkaerő-feleslegükkel maguk termelik meg az ellátáshoz szükséges termékmennyiség egy részét. A személyes szükségletre fordítható összegek fokozatok szerinti differenciálása meg fog szünni. Az egészségügyi, higiéniai feltételek javulásával párhuzamosan, az elítéltek megtérítik egészségügyi ellátásuk költségeit is. A szabadságvesztés végrehajtása témakörének mintegy lezárásaként megkérdeztük, vajon 25 év múlva a végrehajtás hatékonysága jobb lesz-e a mainál? A hallgatók 67%-a igennel, 33%-a nemmel válaszolt.

A fiatalok jövőképében a büntetésvégrehajtás tevékenységének társadalmi megítélése, presztízse kedvezőbb lesz. Úgy ítélik meg, hogy a mai előnytelen, de-honestáló értékelés oka, hogy — többnyire felesleges óvatosságból — nem kerültek nyilvánosságra a közelmúlt építő erőfeszítései. A hallgatók 80%-a bízik abban, hogy a büntetésvégrehajtásnál folyó munka a személyi állomány általános és szakmai kulturáltságának emelkedésével előbb-utóbb nagyobb nyilvánosságot fog kapni. Különösen akkor, ha a társadalmi közérzet javításának szükséglete előtérbe helyezi azokat a foglalkozásokat, amelyeknek tárgya az ember.

A pedagógiai munka jobb anyagi és erkölcsi elismerése ösztönözné, de konstruktív módon ki is válogatná e pályára jelentkezők közül a legjobbakat. Mindenesetre a hallgatók 70%-a reméli a testület erkölcsi, 80%-a pedig anyagi megbecsülésének javulását.

Végül a fiatalok véleményét formáltak arról is, kap-e a büntetésvégrehajtás a jövőben külső segítséget tevékenységéhez. A diákok zöme nagyobb társadalmi, illetőleg tudományos támogatásra számít.

E tudományos elmélyültséget és sokoldalúságot nélkülöző vizsgálat természetesen nem alkalmas maradandó általánosítások levonására, de arra igen, hogy képet kapjunk fiataljaink beállítottságáról. A felmérés három információhoz juttatott minket. Először is, kiderült: hallgatóinknak van elképzelése szakmájuk jövőjéről. Másodszor, hogy e kép — aggodalmaink ellenére — alapjában véve derűlátó. Harmadszor, hogy a jövőbe vetített vágyak és félelmek felelősségteljes jelenképre engednek következtetni.

A nevelő-oktató munkának a felsőoktatás szintjén arra is vállalkoznia kell, hogy a képzésben részt vevőket megtanítsa időben, térben is gondolkodni. Ez utóbbit elősegíthetik egyre gyarapodó külföldi összehasonlító ismereteink, az előbbit pedig a szakma múltjának fokról fokra történő feldolgozása és közzététele. A múlt feltárása és — bármilyen paradox is — a képzetekben, vágyakban, reményekben kifejeződő jövő megidézése hozzájárulhat a jelen jobb megértéséhez.

Hallgatóink nem gondolnak gyakran a szakma jövőjére. Ám e vizsgálat sokakat ráébresztett arra a felismerésre, hogy egyéni sorsuk alakulását jelentősen befolyásolhatja a büntetésvégrehajtás jövője, és viszont — egyéni törekvéseik összessége alakítóan hat a szakma távlataira.

Berberovics László—dr. Lőrincz József